

Károlyi Gyula (185.), Nola (178.), Smith, T. (167.) stb. egy-egy előfordulása, másrészt már-már komikusan hat néhány név felvétele a mutatóba, ill. azok leíróhelyeinek mindenféle tematikus csoportosítást nélkülöző feltüntetése. Mihez kezd az olvasó példának okáért a Kossuth neve után megadott mintegy 200 (!) lappal 380 oldalas könyvben, vagy hasonlóan, a Klapka neve után következő másfélszáz előfordulási adattal?

Nem hagyhatjuk említés nélkül a szerző stílusbeli pongyolaságait, magyartalanságait sem. Néhány a legkiáltóbbak közül: A 140. oldalon olvashatjuk, hogy „sem Kossuth, sem Teleki nem látszott megnyugodtnak”, majd egy sorral lejjebb kiderül, hogy ugyanők „közös véleményét táplálták”. Máshol Klapkáké „jó lábon akarnak állni” Kossuthal (142.), a 161. oldalon „a további bőkenő viszont Kossuth számára abból fakadt”, a 183. oldalon pedig arról olvashatunk, hogy mi volt „Kossuth legkényesebb gyengéje”, a 357. oldalon megtudjuk, mit tettek az emigránsok „tudomásul véve az európai változások szigorúságából fakadó következményeket” stb., stb.

Az említett hiányosságok ellenére az érdeklődők, ha nem is kézikönyvet, de mindenképpen hasznos bevezetőt kapnak a 48-as emigráció történetének tanulmányozásához, amelyet minden bizonytal a korszak kutatói, közöttük irodalom- és művelődéstörténészek is gyakran emelnek le majd könyvespolcukról.

Kokas Károly

Toldy Ferenc: Irodalmi arcképek. Válogatta, bevezette, a jegyzeteket írta: Lőkös István. Bp., 1985. Szépirodalmi K. 212 l. (Magyar Ritkaságok)

Régi s ritka irodalomtörténeti vagy egyéb tudományos művet más szándékkal s igénnyel ad ki egy kiadó s vesz kézbe az olvasó, mint egy szépirodalmi: az utóbbi – ha lefújtuk róla a port, ama feledés porát – többnyire kellemes időtöltést jelent ma is, mint a Magyar Ritkaságok vagy a Magyar Hírmondó népszerű tallózó sorozatában nem egy. S növeli örömlőnk, ha teljesen elfeledett vagy netán ismeretlen művekről van szó.

A tudományos, értékelő művekkel nem egészen így vagyunk: azoknak többnyire tudománytörténeti jelentőségük van: érdekesen rögzítik számunkra egy letűnt kor felfogását, tudatvilágát, szellemi színvonalát; bár nem egy, pl.: Bél

Mátyás honismereti művei a XVIII. századi országról, ma is fölhasználható fontos, helyálló és élvezetes adatokkal szolgálnak.

Lőkös István, a XVIII. század kutatója eddig elsősorban a magyar felvilágosodás íróinak, költőinek – Ányosnak, Vitkovicsnak, Kazinczyknak, Virágnak, Báróczyknak – nehezen hozzáférhető műveit adta ki újra, igényesen. Most kissé közelebről választotta tárgyát: irodalomtörténetírásunk atyjának, a száztíz éve elhunyt Toldy Ferencnek *Irodalmi arcképei*-ből válogatott, bár érezhetően a maga szűkebb kutatási korszakától vezérelve.

Toldy fő, és maradandó irodalomtörténeti érdeme elsősorban a szövegek föl kutatásában s az igényes szövegkiadásban van: Csokonait, Kazinczyt, Kármánt, Virágot, Daykát, Szentjóbí Szabót, Faludit, Berzsenyit, Kisfaludy Károlyt és Sándort s egy sor írónak még ő fedezte föl s adta ki: legalaposabban – szinte kritikai igényrel – az általa szerkesztett Hartleben-féle Nemzeti Könyvtárban. Részben e munkái bevezetéseként születtek meg irodalmi arcképei, amelyek nem is annyira arcképek, mint – az említett előzők műfajából következően – inkább írói pályaképek.

A lírai versekkel és Schiller-fordítással induló Toldy korántsem olyan jó portréfestő, mint kortársa és bálványja, Kazinczy, aki testi-lelki mivoltukban, egy-két találó vonással állítja elénk író társait: Orczy Lőrincet, Horváth Ádámot, Báróczit, Berzsenyit, Révait vagy Baráti Szabót. Arcképfestő esszéista helyett Toldy megmaradt irodalomtörténeti pályaképeket író szaktudós-nak, pedig lett volna hozzá tehetsége, amint Virág Benedekről szóló személyes jellegű sorai bizonyítják, amelyeket hangulatkeletőként az új kiadás bevezetése is egészében idéz. Némileg ez téveszthette meg a kötet szerkesztőjét s ez okozta az olvasónak, mert az „előadásmód”-nak azt a „közvetlenségét és főleg személyességét”, amelyet a bevezető ígér, a Virágról s a Horváth Istvánról rajzolt képen kívül alig találjuk (némileg még a Szemere Párolt írottban bujkál ott, mivel az az ábrázolt életében, alkalmi köszöntőtől készült).

De még így is érdekes lehetne, ha csak egy korszakra szorítkoznánk a válogatás, mert abban Lőkös Istvánnak teljesen igaza van, hogy „Toldy a magyar felvilágosodáshoz érzelmileg és szellemileg egyaránt kötődött”. Eppen ezért hiányoljuk nagyon a Csokonai-portrét (a Nemzeti Könyvtár 1844-i kiadásának bevezető nagy pályarajzát megírta rövidebben is), Kármán arcké-

pét, a Vitkovicsét, Faludiét, Daykát s nem utolsósorban a Kazinczyét: 1859-ben az Akadémián elhangzott összefoglalása (*Futó pillantás Kazinczy Ferencz írói pályájára*) ma már valóban irodalmi ritkaság, alig lehet hozzájutni egy-két példányához. De kiválóan kiegészíthette volna a XVIII–XIX. századi írói arcképcsarnokot a Batsányié, Földi Jánosé, Schedius Lajosé, a Simai Kristófé, Bölöni Farkas Sándoré, Kőrösi Csomáé, a csángó magyarságot kutató Gegő Eleké, vagy a Csokonait, Aranyt is tanító debreceni Sárváry Pálé. Igaz, hogy ezek emlékbeszédként hangzot-tak el, de éppen ezért személyesebb a hangvételük (pl. a személyes emlékeket is idéző beszéd Bölöni Farkasról), s egyben e mára kiveszett, vagy teljesen elszürkült szép műfajt is élesztgethette volna a válogatás. Mindenesetre így egységesebb lett volna a kötet – hiszen semmi sem indokolta, hogy Tárkányi Béla 1856-i válogatásához igazodják az új kiadás –, s elmaradhattak volna a régibb magyar irodalomról (Anonymus, Magyar Pál, Szent Margit, Sztárai Mihály) szóló fejezetek, amelyek a legkevésbé sem arcképek, hanem irodalomtörténeti fejtegetések, s Tár-

kányi – illetve Toldy – sem az arcképek között közölte őket, hanem külön fejezetben. Viszont ide kerülhetett volna a magyar irodalom angolai népszerűsítőjéről, John Bowringról rajzolt személyes hangú portré (*Magyar literatura Angliában*), följegyzései Goethénél tett látogatásáról s – akár a válogatás élére – az 1856-i kiadásból *Az akadémiai eszme Magyarországon Bessenyei előtt* című érdekes, hosszabb tanulmány, ha már mindenképpen meg kellett a vákonyka kötet terjedelmét emelni.

Egy ilyen válogatás teljesebb képet adhatott volna a pályaképiró irodalomtörténészről éppúgy, mint az értékelő kritikusról.

Az olvasó bizonyára szívesen vette volna azt is, hogyha nem is mindjárt a fejezetek élén, de legalább a jegyzetekben az életrajzi évszámok eligazítást adnak arról, hogy ki mikor élt.

Telegdi Miklós, Teleki József s Gaal György kivételével a tárgyalt írók képét igényes műnyomatokban közli a kötet (csak a Zrínyié nem sikerült technikailag). Ezek valóban arcképek, sőt: művészi arcképek.

Szilágyi Ferenc

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda főigazgatója
A szedést és tördelést a LITTERA Műszerkönyv Szolgálat gmk készítette
Műszaki szerkesztő: Sándor István
A kézirat a nyomdába érkezett: 1986. szeptember 26.
Terjedelem: 18,2 (A/5) ív
8615727 Akadémiai Kiadó és Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Hazai György